

ANTON C. SCHAEIDLINGER, *Die schreiben Süleymans des Prächtigen an Karl V., Ferdinand I., und Maximilien II.* [Kanuni Sultan Süleyman'ın V. Şarl, I. Ferdinand ve II. Maksimilyen'e nâmeleri], Wien (Vi-yana) 1983 2 cilt. 1. cilt: Transkriptionen und Übersetzungen, XXXII-118 Sayfa. 2. cilt Faksimile, sayfa numarası yok, 36 belgenin tıpkıbasımı. İç kapakta: Osmanisch - Türkische dokumente aus dem Haus-, Hof- und Staatsarchiv zu Wien. Claudia Römer yayına yardımında bulunmuş. Fiyatı yazılı değil [B. 9188].

Türk tarihi ve medeniyetinde özel bir yeri bulunan Avusturya ilişkilerine ait sayısız belgeler ve malzeme, her iki devletin belgelikleriyle kitaplıklarını doldurmaktadır. İçinde bulunduğumuz 1983 yılı, II. Viyana Kuşatmasının 300. yılı olarak ayrı bir anlam taşımaktadır. Bununla beraber bu yayının ilgisi yoktur. Sayın müellif bu konuda yıllardan beri sabırla çalışmaktaydı. Bazı türkologlar bu eşsiz kaynakları yayınlamak ve bir katalogunu yapmak girişimlerinde bulundular ise de, tam bir sonuca ulaşamadılar¹. Yapılan tek tük yayınlar konuların aydınlatılmasında yararlı olmakla beraber, süreli yayınların ve armağan kitaplıklarının arasında kalan bu çalışmaların tedarikindeki zorluklar, çalışanların başını döndürmekte ve hatta yılgınlığa bile itmekteydi. Tanınmış türkolog ve araştırmacı şimdi bu yoldan ayrı bir tutumla bu boşluğu doldurmakta büyük hizmette bulunmuştur. Böylece belgeler toplu bir halde bir kitap içinde bulunacağı gibi, anlaşılması zor noktalar gene yetkili kişi tarafından çözümlendiği için, sonraki nesillere yararlı bir kaynak olacaktır.

Elimizdeki yayının daha da süreceği anlaşılmaktadır. Bu ilk ciltte 36 belgenin yayını tamamlanmıştır. Kanuni Sultan Süleyman dönemini ilgilendiren 172 belgeden bu ilk cilde girme olanağı bulanlar arasında en eskisi H. 941 - M. 1534 tarihli olanıdır. İran üzerine yapılan ve başarıyla sonuçlanan seferden sonra yazılan bir fetihname olan bu belgedeki eksiklik için küçük bir not bekledik². Macaristan topraklarının Türk egemenliğine girdiğini belirleyen 2. ve 3. belgeler Ferdinand'a yazılmış nâmelerdir. 1541 yılı Eylül aylarında yollanan bu belgeler ile Üstürgon (- Estergon) gibi önemli kaleler istenirken, V. Şarl tarafından tutsak edilen Fransa kralı (belgede padişah)nın elçisinin de serbest bırakılması isteniyor. 1542 yılı ilkbahar mevsiminde verilen 4. belge gelecek elçilere kolaylık gösterilmesi hakkındadır: "Dostlukdan kaçılmaz elçi göndermek murâd edinürsen ulu âsitaneşim

¹ Kanuni Sultan Süleyman dönemi Türk belgelerinin özeti ve yapılan araştırmaların kaynakçası: J. Matuz, *Herrscherurkunden des Osmanensultans Süleyman des Prächtigen. Ein chronologisches Verzeichnis*, Freiburg 1971.

² M. T. Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe belgeler koleksiyonu ve bizimle ilgili belgeler", *Belgeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi* V-VIII/9-12 (1972) s. 111-113 ve 113-114 deki belgeler bu konuyla ilgilidir.

her zaman açıktır" tabiri çağın eğilimini yansıtan başlıca satırlardan birisidir. İki ülke ilişkilerinde olduğu kadar, Kanuni Süleyman'ın doğu seferlerindeki başarılarını yansıtan fetihnamelerin ayrı bir yeri vardır. 11. belge 1549 yılı Aralık ayında Ulukışla'dan yazılmıştır. Tebriz Seferi olarak bildiğimiz bu harekâtın gelişimi ve uğranılan yerler hakkında sağlam bilgiler veren kayıtlar arasında Elkaz Mirza'nın ilticası da haber verilmektedir. Ahidnâmeler faslı da ihmal edilmeyip konmuştur. 23. belge, 1559 tarihli ahidnâme'nin - ne yazık ki - suretidir. İki ülke arasında 1555 yılından beri sürdürülen görüşmelere³ geçici bir çözüm getiren bu belge, kara tarafındaki sorunlar hakkında çözüm getirirken, derya tarafındaki sorunlardan olan Adriyatik'deki Sing (Sina diye okunmasını kabul edemeyiz) kalesinde birikmiş Uskok'lar⁴ için de öneri getirilmektedir. 25. belge 1562 - H. 969 tarihli olanıdır. Yazı, Tuğra ve itina bakımından çağının en güzel kalıntılarından olan bu belge, "mülk-i Çin'den tâ be aksay-ı Mağrib'e" kadar toprakların sahibi Sultan Süleyman'ın kullarından tercüman İbrahim tarafından (belge no. 26) götürülmüş ve toprak sorunları yanında, sınır sorunları ve iki taraf arasında kaçıp gelen kişilerin tüzesel statülerine ilişkin konular, uç boylarında iki taraf askerlerinin tutumları, Erdel ile Eflak ve Boğdan'ın yöneticilerinin "bu dostluktan biledür" oldukları da açıklanmıştır. Bu ahidnâmeler faslında en güzel ve canlı rol oynayan Baron Busbeck'in imlası belgelerde Oyeryuz von Abusbeg gibi şekillere girmiş ise de bu kişiliğine yansımamış, uzun süren elçilik döneminin değerli kalıntıları elimizdeki bu anılarla pekişmiştir⁵. Elçilik konuları belgelerde defalarca geçtiği kadar, tercümanların ihtilâflardaki tutumları, sınırlardaki çatışmaların iki taraf yöneticilerinin ortak tutumu sonucu halledileceği ayrı ayrı belirlenmiştir. 32. belge H. 972 - M. 1565 tarihli ahidnâmedir. Ferdinand'ın yerine geçmiş bulunan Maximilyan'a verilen bu belge, daha önce babası "imberador Ferenduş ile olan muahede-i humayunumuz gendü nâmina tecdid olunub" denilmekte, geciken 30.000 "Üngürüs filorisi" tutarı yanında sair sorunlar sıralanmaktadır. Paranın teslimine dair belge 21.2.1565-20 Receb 972 tarihlidir ve 33. belge olarak yayınlanmıştır⁶. 34., 35. ve 36. belgeler de ahidnâmede yazılı konuların detayları üzerindedir.

³ İki ülke arasındaki ilişkileri Türk kaynaklarına göre en iyi inceleyen araştırma: M. T. Gökbilgin, "Süleyman I", *İslâm Ansiklopedisi*, c. 11 s. 99-155. Bu maddenin bir de özel ayırması yapılmıştır.

⁴ Bir deniz haydudu olan Uskok'lar varlıkları Avusturya'ya güvenerek sürdürmüşlerdi. 1537 yılına kadar kaldıkları Kilis (Clissa) kalesinden Kanuni Süleyman tarafından çıkarıldıktan sonra Avusturya topraklarında sürdürdüler. Venedik-Osmanlı - Avusturya hükümetleri arasında büyük sorun yaratan Uskok'lar için *Türk Ansiklopedisi*'nde yazdığım maddede ilk sonuçlarımı yayınlamış buluyorum.

⁵ Rönesans dönemi Avrupa'sının bu seçkin siması için bk. S. Eyice, "Avrupa'lı bir ressamın gözü ile Kanuni Sultan Süleyman. İstanbul'da bir Safevi elçisi ve Süleymaniye Camii. Kanuni Sultan Süleyman'ın portreleri hakkında bir deneme", *Kanuni Armağanı*, Ankara 1970, s. 132 vd.

⁶ Bu gibi para teslimlerinde tarihleme (- datatio) ve yer adını yazma işini defterdar yapar arkasına da pençesini koyardı. Örneği çok az olan belgelerden biridir. İki isim de çeviriyazı da konmuştur.

Erdel'den Avusturya askerlerinin çekilmesi ve kalelerin düzenli bir şekilde boşaltılmasına dair bu belgeler üzerinde ayrı ayrı durmak, tanıtma yazısı içine girmez.

Sayıcı 36 görünen bu belgeler, içerdiği konular ve özellikler bakımından ayrı ayrı sorunları satırlarda yansıtmaktadır. Yayınlayan yerinde bir tutumla esas belgelerin fotokopilerini vermekle hem yazı özelliği hem hazırlanış biçimleri hususunda iyi bir malzeme sağlamıştır⁷. Özel bir tartışma konusu olan belgelerin fotokopisi sorunu kanımca çözüme kavuşmuştur. Her yönüyle belgeyi tanımak isteyen araştırmacı özet (regesta), seçme gibi tutumlarla değil, aslını ortaya koymak sayısız yarar sağlayacaktır. Bir elçilik konusu diye geçiştireceğimiz 16. ve 17. belgeler, elçiye zeval olmaz, kavramının nasıl geliştiği ve Osmanlı devlet yöneticilerinin sınırları içine giren temsilcileri korumalarına dair bilgileri bize aktarması bakımından dikkat çekicidir. Sınır sorunu diye özetliyeceğimiz belge ise, sınır yerleşim merkezlerinin korunmasında alınan önlemleri bildirmesi ve bunun için "mutemed ve mustakim beg ve kadı" görevlendirmesi, konuların 'defter'lere kaydedilmesi özetlere hiç bir zaman geçmez. İki taraf reaya ve berayasının güven içinde kalması, belki günlük uygulamalarda zorluğa yol açmış da olsa, devletlerarası hukukda yer alması ve tutsakların nasıl değişeceğini yansıtan satırların da bulunacağı, tarihçiler dışında araştırmacıların da dikkatini çekmesi gerekir. Yayın konusunda bu detayların ihmal edilmemesi gerçekten yayınlayan kadar, yayın işine katkıda bulunan anılan devletin akademisine de şeref getirmiştir. Çok büyük bir özen ve dikkatle hazırlanan dizinler özel adları arayacaklar kadar mali ve siyasi konular üzerinde çalışacak olanlara da yararlı bir yöntemle hazırlanmıştır. Seçkin kaynakça yalnız bu konu hakkındadır ve tarihsel evreleri incelemek gibi bir girişim olmadığı için, zaten üzerinde çok sayıda yayın yapılan bu devir hakkında eksik kalması olası bir kaynakça girişimi yapılmamıştır. Bu çaba bile şimdi insanlığın malı olan bu eşsiz değerdeki anıların, belgelerin tozlu ve karanlık dosyalarından çıkıp, bilimsel araştırma yapan kişi ve kurumların elinde bulunması çok manidardır. Böyle bir yayını gerçekleştirenleri kutlarken, şu da olsaydı bu da olsaydı gibi öneriler getirme ve yanlış arama tutumuna giremeyiz. Erbabı asıl metinleri okumakla isteğine kavuşabilir. Eski alfabeğe aşına olmayan kişiler çeviriyazıyı, bazı hallerde zorluğa düşmekle beraber, pek alâ okuyup yararlanabilirler. Belirli bir dönemin ana kaynaklarını kazandırmada çok yararlı olan bu çalışmayı sonraki arşiv belgesi yayınlarında örnek olarak görmeyi ve olumlu katkısının daha da ileri götürülmesini bekleriz.

Yrd. Doç. Dr. MAHMUT H. ŞAKİROĞLU

⁷ Hatta 1, 8, 11 ve 25. belgelerin baş taraflarının renkli tabloları verilmiştir. Türk belgelerinin en ilgi çekici taraflarından biri tuğra'dır. A. Bombaci ve F. Bayramoğlu'nun makalelerinden sonra, şimdi B. S. Baykal, "Tuğra", *Türk Ansiklopedisi* s. v.

